

DIADALMASOK

– részlet

– Emlékszel az Óriás-sziklára? – kérdik. – 1927 nyarán történt.

– Tizenkét éves vagy – mondta az apja.

1927 nyara. A tizenkét éves Gunnar tele volt tervekkel, amikor ellopta a dinamitot. Zabolátlan ifjú, aki nem ismer korlátokat, akinek vad természete túlnőtt a ház körüli tanya határain.

– Legfőbb ideje, hogy valami hasznosat csinálj, fiam – mondta az apja.

„Valami hasznosat” – egyszóval halásszon. Ezt is el kell egyszer kezdeni, Gunnar is elkezdte. Július volt, kora hajnal, az északi égbolton alacsonyan állt a nap, csak a nyírfák közt sejlett az éjszaka. A testében érezte még a didergő ébredést, ahogy eveztek befelé: első igazi útja a tengeren. Láttá, hogy tűnnek el a házak a víz fölött lebegő párában. Evezni és tanulni, megállás és pihenés nélkül. Így vette kezdetét az álmatlan éjszakák végtelen sora, amit apjával kettesben töltött a tengeren egy húsz láb hosszú csónakban. Volt már ko-

ROY JACOBSEN (szül. 1954) első kötete 1982-ben jelent meg, azóta négy novelláskötettel és tizenegy regénnyel állt elő. Az igazi áttörést az 1991-es *Diadalmások* (*Seierherrene*) hozta meg azóta számos díjat elnyert (Tarjei Vesaas-díj, Cappelen-díj, Kritikusok díja stb.). Egyaránt foglalkoztatja a nagyvárosi lét és az elszigetelt északi falvak lakóinak élete. Műveit mintegy tizenöt nyelvre fordították le.

A három generáció életét bemutató családrégény, a *Diadalmások* megjelenéskor megkapta a Norvég Könyvterjesztők Díját, és jelölték az Északi Tanács Nagydíjára, 2006-ben pedig szerepelt az utóbbi huszonöt év legjobb huszonöt könyvének listáján.

rábban is a tengeren, horgászszinórral meg heringhálóval fogtak halat, de akkor szép idő volt, ott voltak a hűgai is, és a parttól sem távolodtak el ennyire. Az akkor nem volt büntetés, mint most itt Moholmenen az Åsværet-szigetecsoportban, nyolcórányira a szárazföldtől szép időben, és előfordult, hogy szép volt az idő, mint ahogy megesett az is, hogy jó hátszélben felhúzták a vitorlát, és néhány órát nyertek így, de ez nem történt meg túl gyakran. Megismerte hát tizenkét évesen a sóvárgást, a száraz bőr kirepedezett a tenyerén, és folyton a szárazföldre gondolt, a hűgaira, meg arra, hogy a ház mögötti nyírfák között játszanak, a szabadságra gondolt, a sötétségre az istállóban, a föld felszínén meg tapadó fűre, el a tengerről, el ettől a szeszélyes lénytől. Mintha segítene az, ha egy vágy befészkelje magát az ember fejébe, de nem: a vágyak és a sóvárgás csak mérgezik és összezavarják a férfiembert, aki két keze munkájával és a Jóisten felfoghatatlan kegyelméből kénytelen eltartani szűkölködő háza népét.

– Ne aludj! – kiáltotta az apja, valahányszor a fiú elaludt, és hát folyton lekoppant a szeme. Kipörgették a horogsort, az lement a tenger fenekéig, megfeszítették, ő meg elbóbiskolt, feje lehanyatlott, aztán hátracsuklott. Feltámadt a szél, és ellen kellett tartani: ez legalább segített ébren maradni, aztán elült a szél, és ő újra elaludt, amióta az eszét tudja, mindig azt álmodta, hogy halász, saját csónakja van, tenger, fogás, bőség, egy fekete tengerészsapka az åsværeti rakparton. Hirtelen kijózanodott, te jó ég, a kialvatlanságtól vadul cikáztak a gondolatok a fejében.

– Hát nemsokára magunk maradunk – mondta az apja. Csak úgy, minden előzmény nélkül, épp ezen az estén, amikor a víz tükörsima volt, ki se kellett evezni a moholmeni kunyhóig, mert sikerült a csónakban elrendezni a horogsort. Idén utoljára szálltak vízre, lassan vége a nyárnak, a hordó meg a háló úszója békésen lebegett a sima, vörös kietlenségben, alighanem ez volt az utolsó alkalom, hogy ez így elhangozhatott. Mintha csak azt az előadást folytatta volna, amelyet a politikáról, Sztálinról és a kommunistákról tartott, meg a kisemberek nagy reménységéről, Pe-

der Furubotnenről, akit egy oslói gyűlésen nemrég letartóztattak, hogy kivonják a forgalomból. Szó volt még az őszi választásokról, meg úgy általában mindenféléről, amiről akkoriban szokás volt beszélni: sztrájkról, árakról, háborúról, mintha az apjának a cselekedeteit is ezek a körülmények határozták volna meg.

– Hát nemsokára magunk maradunk.

A fiú az ujjai közt lógó heringmaradványokat nézte és elfogta az émelygés. Mikor aztán hirtelen felocsúdó tekintetével az apját firkészte, felfogta végre, hogy a lányokat el kell küldeni.

Túl sokat nem segít, ha az apja lesüti a szemét, amikor olyasmiket mond, hogy Martát elviszi Oscar bácsihoz és Marit nénihez a szomszéd tanyára, mert nekik csak három gyermekük van, és a legidősebb már a faluban szolgál. Randi pedig apja bátyjához, Olav bácsiékhöz fog menni. Olav bácsi csukamáj-olaj-készítő, cipész meg halász. Gunnhild néni pedig heringszózással foglalkozik meg konfirmandusokat fogad be olykor a környező szigetekről, és ráadásul van egy kis kereskedése is, gyermekei nincsenek, így van ideje mindenre.

– Ott jobb soruk lesz, mint nálunk – mondta az apja. – Majd az iskolában találkoztok.

Mintha ez bármit is megmagyarázna. Nem, biztos a dinamit az oka, az Óriás-sziklán tángoló szürke lyuk.

– Dehogyan – mondta az apja.

Mert ha erről lenne szó, megígérhetné, hogy többé nem fordul elő, most, hogy már a tizenharmadik évében jár. Elszegődhetne egy közeli gazdaságba, és csak hétvégenként járna haza, pénzt keresne új dinamitra meg persze élelemre is.

– Szó sem lehet róla – mondta erre az apja.

Vagy elmehetne a központba, és azt mondaná, ő lopta el a dinamitot, nem az apja, aki csak egy szerencsétlen ösvényt szeretett volna az átjárhatatlan hegyen. Nem az apja volt felelőtlen, nem ő nem vigyázott elég jól a drága dinamitra, amit az északi vasútvonal építésénél vagy egy grongi bányában kellett volna felhasználni, esetleg egy rakpart vagy egy halfeldolgozó üzem kialakításánál.

– Hülyeség – mondta erre az apja.

Vagy elszegődhetne egy halászhajóra, és halat sózna Døsennek. Egy halászkunyhóban lakna, esténként előkészítené a horogsort a másnapi halászatra, a pénzét meg nem költené se dohányra, se pálinkára. De lakhatna otthon is, mert tulajdonképpen nem akart elmenni, a húgaival akart maradni, annak ellenére, hogy már kívülről fújta a régi mesét a kölcsönről, amit még a nagyapja vett fel a Nagy Háború idején, a nagy spekulációk korában, hogy pajtát meg istállót építsen, és hogy megművelje a holmeni kis parcellát. Ezt a kölcsönt most nekik kellett visszafizetniük, koronában, ráadásul sokkal többet kellett visszafizetni, mint amit a kölcsön a maga idejében ért. Ezért most nekik sokkal többet kellett dolgozni, hogy többet keressenek, mint annak idején a nagyapja. Paritás – egy a lapokban szereplő számtalan érthetetlen dolog közül.

– Nem – mondta az apja. A fiúnak a tanyára kell vigyáznia, míg ő a telepen dolgozik, akár tetszik, akár nem, ott kell lennie az új gyerekekkel meg az új anyjával, Marta és Randi nélkül, azok nélkül, akikkel eddig élt, és akiket lehet, hogy nem kedvelt annyira, mert kicsik voltak, és mert lányok, őket viszont már megszokta, különösen azután, hogy az édesanyjuk meghalt, de ez az egész olyan átkozottul távolinak tűnt itt a nyílt tengeren.

– Sehogy sem tudunk kijönni abból, amink van – mondta az apja. – Túl sokan vagyunk, kilencen a nagyanyáddal együtt. A lányoknak el kell menni.

Hát igen, a nagymama, akinek csak a földszint volt jó, mert bottal járt, és nem csinált semmit, enni viszont annyit evett, akár egy férfi. Nem mintha ez különösebben érdekelt volna a fiút, de a nagymama tudott fenni, még ha egy szót sem szólt, milyen szépen kattogott a rokka, amikor Martát és Randit fenni tanította, a fiú közben a szoba sarkában egy zsineggel játszott, és nézte, ősz fejével hogy bólogat, hogy sóhajtozik, miközben fogatlan szája azt mondta, „így, kicsikém, így ni”. A nap minden órájában képes volt aludni: délben, délután és persze éjszaka, alig járt ki, legfeljebb szénagyűjtéskor jelent meg egy gereblyével, a konyhában sem lehetett már

látni, nem tett már a tűzre sem, ahogy régen, hogy meleg legyen, mire a többiek felkelnek. Már ezt is a mostohaanyja csinálta. A fiú hirtelen felállt a csónakban, teljesen merev volt az ijedségtől, reszketett a fáradtságtól ezen a világos éjszakán: ismét meghalt az anyja, ezúttal még nyilvánvalóbban. Nem segített, hogy az apja mindent tudott, és mindent meg tudott magyarázni, a ház hatalmas ura, ahogyan az emlékeiben élt: jelző volt minden, a székeken, emlékezett még arra, amikor fehérék voltak, a négy szobán, az éléskamrán, a folyosón meg a lépcsőn, az egész házon, akár csak az új istálló, a trágyavermen meg a szerszámokon. Semmi hatalma sem volt már az apjának, dühöngött is amiatt, hogy a fia szembeszegült vele, és úgy döntött hirtelen, nem lesz halász, hanem felcsap parasztnak, mert azt hiszi, meg lehet élni csupán a földből ebben a világban, amelyben elég erősnek kell lenni ahhoz, hogy az ember el tudja küldeni a lányait, amikor eljön az ideje.

– Evezz – mondta az apja.

Eveztek, elhelyezték a halcsapdákat a tengerben, aztán tovább eveztek, föltekerték a horogsort: kopogó bőrcsíkok, megkeseredett csalétek. A horogsort kipergették, aztán nem szóltak egy szót se. A szél egyre erősödött, a fiú hallgatta a tenger hangjait: az evezők katógását a villában, a hullámokat, amint a csónaktestet nyaldosták, hallotta a madarakat, a csörlőben feszülő zsinórt, a hullámverést Ytterholmen sziklájánál... Egy tőkehal hevert lábai közt a pallón, élettelen, fátalos hártya fedte a szemét, hirtelen fölkapta a kiemelő kampót, és egy csapással szétzúzta a széles koponyát, kettő, három ... az apja egy szót sem szólt, csak ült és pőfékelt.

– Ül le – mondta a fiának, és az összeroncsolt halat átdobta a csónak peremén. Próbáljon meg aludni egy keveset, ha nem képes uralkodni magán, a tenger lenyugodott már, így lefekhet a csónak orrában az összetekert kötélre. A fiú elaludt, ide-oda hánykolódott csatakos álmában. Nyárutó, talán elég is három-négy nap egy nyitott csónakban a nyílt tengeren a tizenkét éves fiúnak.

– Csak nem vagy beteg? – kérdezte az apa a fiát.

Majdnem egy éve halogatta, amióta Randi megérkezett a gyermekeivel, akik azóta szép lassan már az ő gyerekei is, így most hat közel azonos korú gyermek küzdött egymással, túl sokan voltak és nem jutott elég semmiből. Minden nap gondolt rá, a testvéreivel is beszélt róla, Olavval meg Oscarral, persze nem magától hozta szóba, mindig a testvérei terelték erre a beszélgetést, valahányszor látták, hogy küszködnek. Hiszen Gunnhild is anynyira vágyott már egy kislányra, akinek saját ágya lehetne az északi padlástérben, egy kislányra, akiről gondoskodhat végre. A legközelebbi hozzátartozói, és ráadásul itt laknak nem messze. Mintha nem lett volna tisztában azzal, hogy futva jönnek majd szembe a fenyven, hogy saját fülükkel hallják, hogy ez az egész nem igaz.

– Nincs cipő a lábatokon – mondja majd nekik, megfogja és megrázza a koszos kis lábacskákat, hogy észhez térjenek. – Szeptemberben – mondja majd aljasul. – Hukkenben már áll a hó, és nektek még egy vastag gypjúzokni sincs a lábatokon. De most, hogy elmentek a nagybácsihoz és a nagynénihez, most aztán vége a nyomorgásnak...

Nem jó ötlet, dehogyis, mert a gyermekek ott akarnak lenni, ahol addig voltak, a gyermeknevelés nem olyan, mint a házépítés: a gyermekek megnőnek és közben beleégnek az ember lelkébe, nem lehet csak úgy derékszöggel és vízmértékkel kiigazítani a hibát, a lukakat nem lehet csak úgy simán betömni és a fölösleget sem lehet legyalulni, mert már az első nyivákolástól jelen vannak, egy szót sem értenek az emberi szóból, meztelenek és tudatlanok, idegenek, éhesek és mást sem tudnak, csak bömbölni, de hozzánk tartoznak, a mieink, a francba is.

– Evezz oda – mondta, és fölrázta a fiát. Kibeleztek néhány halat, némelyiket túlságosan is fölmetstették, így a sirályoknak is jutott máj, majdnem annyi, mint a kádba. Viszszahelyezték a kést a tokba, és a csónakot a kihelyezett csapdák felé irányították. Az apja főlegyenesedett a csónakban, elkezdte a csapdát felhúzni: nyolcvan öl, rettenetesen izzadt a nyirkos ruhában, de érezte, hogy a nyomás fokozatosan megadja magát, ötven öl, a vö-

rös álsügérek fölfúvódtak, és mint megannyi vörös buborék feljöttek a víz színére, minél könnyebben és gyorsabban húzta, annál több hal, mint a vörös áfonya, úgy ellepték a sima víztükröt, és közben úszóikkal legyeztek. Volt ott nemcsak vörös álsügér, de norvég menyhal, sőt fekete meg atlanti tőkehal is... Nem csoda, hogy kimerült a legény néhány órányi felejtést hozó munka után. Egyik csapda a másik után, belezés, feküdj csak le, fiam, evezek én a következő csapdáig. Hatalmas bíbor ég volt fölöttük, valóságos máglya emelkedett ki a tengerből, mely csak úgy perzselte a hajukat és égette arcukon a bőrt.

Egy órácska és ott lesznek a moholmeni kunyhónál. Az apa felegyenesedett a csónakban, dél felé kémlelt, aztán nyugat felé, a hegyet nézte a szigeten meg a házukat, látta, hogy a fia kinyitja az egyik szemét, majd újra lehunyja, leült a nyikorgó padra, és a belezetlen fogással Moholmen felé evezett, félig belezett fogás egy ilyen tiszta éjjelen, nyomukban madárraj – szégyen így partra szállni, a sziklák közt hullámok csapdostak, hallani lehetett a lebegő moszat morajlását, megkerülte a sziklazátony déli csücskét és az egyetlen, szélvédett öböl felé irányította a csónakot. A csónak orra befúródott a dagály után még nedves homokba. Fölhúzta a csónakot, fölemelte a köteleken alvó fiút és bevitte a kunyhóba, lefektette az ágyra,

visszament a csónakhoz, és egy ponyvával letakarta a fogást, majd ő is behúzódott a kunyhóba, lekuporodott a kályha másik oldalán, és megpróbált aludni, de csak nem jött az álom, ismerte ezt az érzést még tizenkét éves korából, mikor először halászott a Lofoten szigetek körül, azóta tudta, hogy az álmatlanság küszöbén ott leselkedik az örület, három napja csak a lányokon jár az esze, mennyit is fogtak ezen az utolsó halászaton – háromszáz kilót? Háromszázötvenre saccolta, a padok közti pallón, meg a csónak két végében – háromszáznegyvennyolc, kibelezve, hacsak nem volt harminc liter vér meg víz, és mennyi lehetett a máj? Említésre sem méltó, nyári máj, sovány, vörös töpörtyűüledék egy alig harmincöt éves férfiembernek, akinek a vállát éri a vállrúd láncja, aki nemcsak magát, de kilenc másikat is megemel... És ha a csontra levonnak egy koronát, ami ma többet ér, mint tegnap, ha egy láthatatlan erő egyre lejjebb nyomja a hal árát, viszont a gabona meg a liszt árát egyre csak emeli – húsz embert, hatvanat, ő aztán mindent elbírt, el bír-e küldeni vajon egy hat- meg egy hétéves lánykát? Ezt nem bírja megtenni, még ha a saját testvéreihez küldi is őket, még ha ott jobb soruk lesz is, végül aztán mégis elalszik az ember, amikor az ördög elvégezte a dolgát.

PETKE Emese fordítása

